

O‘ZBEKISTON DUNGANLARI ZAMONAVIY JARAYONLAR FONIDA: OILA, NIKOH VA ETNOMADANIY UZVIYLIK

ДУНГАНЕ УЗБЕКИСТАНА НА ФОНЕ СОВРЕМЕННЫХ ПРОЦЕССОВ: СЕМЬЯ, БРАК И ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ ЦЕЛОСТНОСТЬ

THE DUNGANS OF UZBEKISTAN AGAINST THE BACKDROP OF CONTEMPORARY TRENDS: FAMILY, MARRIAGE, AND ETHNOCULTURAL COHESION

Ortiqov Yosin Abdulboqiyevich

*Namangan davlat universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrası dotsenti,
tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).*

e-mail: yosin@namdu.uz

Tel: +998 97 230 23 07

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16920079>

Annotasiya.

Ushbu maqola O'zbekistonda yashaydigan dungan diasporasining etnomadaniy identikligini saqlash mexanizmlariga bag'ishlangan. Ayniqsa, oila va nikoh amaliyotining ularning madaniy o'zligini saqlashdagi roli, endogam va ekzogam nikohlarning hududiy tafovutlari tahlil qilinadi. Toshkent, Andijon kabi mintaqalarda dunganlarning nikoh amaliyotidagi farqlar, shuningdek, gansu va shensilik guruhlarining integratsiya darajasi qiyosiy tahlil qilingan. Maqolada dunganlarning zamonaviy sharoitga qaramay, o'z an'analarini saqlab qolishining ijtimoiy-madaniy omillari ko'rib chiqiladi.

Аннотация.

Статья посвящена анализу механизмов сохранения этнокультурной идентичности дунганской диаспоры в Узбекистане, с акцентом на институтах семьи и брака. Исследуются региональные различия в практике эндогамных браков (97% в Ташкентской области, 83% в г. Ташкенте, 52% в Андижане), а также степень интеграции субгрупп дунган (ганьсуйцы vs. шэньсийцы). Особое внимание уделяется историческим связям ганьсуйских дунган с уйгурами, что объясняет их более высокую склонность к межэтническим бракам. На примере современных урбанизационных процессов показаны адаптивные стратегии сохранения традиционной культуры.

Abstract.

This article examines the mechanisms of ethnocultural identity preservation among the Dungan diaspora in Uzbekistan, focusing on the role of family and marriage traditions. It analyzes regional differences in endogamous and exogamous marriages (e.g., 97% endogamy in Tashkent Region vs. 52% in Andijan) and compares the integration levels of Gansu and Shaanxi Dungan subgroups. Despite urbanization and migration, Dungans maintain cultural continuity through adaptive strategies, with historical ties to Uyghurs facilitating interethnic marriages among Gansu Dungans. The study highlights how demographic factors, linguistic subgroups, and local interactions shape evolving identity preservation methods.

Kalit soʻzlar.

Dunganlar, etnomadaniy identifikatsiya, endogam nikoh, eksogam nikoh, oila instituti, madaniy uzviylik, Gansu va Shaanxi dunganlari, demografik oʻzgarishlar, integratsiya

Ключевые слова.

Дунгане, этнокультурная идентичность, эндогамный брак, экзогамный брак, институт семьи, культурная преемственность, ганьсуйские и шэньсийские дунгане, демографические изменения, интеграция.

Key words.

Dungans, ethnocultural identity, endogamous marriage, exogamous marriage, family institution, cultural continuity, Gansu and Shaanxi Dungans, demographic shifts, integration.

Dungan diasporasi Oʻzbekistonning koʻp millatli tarkibida oʻziga xos madaniy qatlam sifatida ajralib turadi. Har qanday diaspora singari, dunganlar ham zamonaviy ijtimoiy-siyosiy oʻzgarishlar, iqtisodiy omillar va madaniy integratsiya bosqichlarida oʻzining etnomadaniy mohiyatini asrash yoʻlida turli mexanizmlarni ishlab chiqqan. Ayniqsa, oila instituti va nikoh amaliyoti etnik identiklikni saqlashda asosiy vositalardan biri sifatida maydonga chiqadi. Ushbu maqolada Oʻzbekistonda yashovchi dunganlar turmush tarzida yuz berayotgan zamonaviy oʻzgarishlar fonida etnomadaniy oʻzlikning qanday saqlanayotgani, ayniqsa endogam nikohning hududiy va guruhlararo tafovutlari asosida bu jarayon qanday tus olayotgani tahlil qilinadi.

Dunganlar turmush tarzida sodir boʻlaётган zamonaviy oʻzgarishlarga qaramay, etnomadaniy oʻzligini ham saqlab kelmoqda. Oila jamiyatda nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy oʻrni, shu bilan birga etnomadaniy anʼanalarni uzatuvchi vazifani nufuzini oʻsishiga xizmat qiladi. Bu esa milliy urf-odat va anʼanalarning davomiyligi uchun zamin yaratadi. Chunki, diaspora hayoti davomiyligini taʼminlovchi omillardan biri ularning nufuzidir[1].

Oʻzbekiston dunganlari nisbatan anchagina kam sonli boʻlsada, bugungi kunga qadar oʻz madaniy qadriyatlarini saqlab kelmoqda. Bu haqida xitoylik tarixchi Di Yongjun (邸永君) dungan oilasini taʼriflay turib, "... biz fazoviy vaqt tunnelidan oʻtib, yuz yil orqaga qaytib qolgandek boʻldik"[2], deb yozadi. Muallif oʻz tadqiqotlari davomida xitoy madaniyatining faqatgina kitoblarda saqlanib qolgan koʻrinishini dunganlar hayotida uchrashini taʼkidlagan.

Dungan oilasida kelinni faqat ota-ona tanlaydi va buning sababi ularda nikoh asosan endogam nikohga asoslanganidir[3]. Shuning uchun ham ular munosib kelinni kamsonli nomzodlar ichidan birini tanlaydi yoki qoʻshni respublikalardan olib kelinadi. Albatta, endogam nikoh hududiy jihatdan farqlanadi. Tadqiqot davri mobaynida olib borilgan umumiy hisob-kitoblarga koʻra hududiy farqlar taqriban quyidagicha:

Toshkent viloyati dunganlarida – 97%;

Toshkent shahri dunganlarida – 83%;

Andijon shahri dunganlarida – 52%.

Endogam nikohlarning hududlari kesimida farqlanishi ham oʻziga xos sabablarga ega boʻlib, ularni quyidagi tarzda koʻrib chiqish mumkin:

birinchidan – joylashuv hududidagi dunganlarning umumiy soni. Buning ahamiyati shundaki, yashayotgan hududda dunganlar sonining koʻpligi aynan

munosib kelin topish imkoniyatini oshiradi, etnomadaniy identiklikka chegarani mustahkamroq qo'yadi, o'zlikni saqlash birmuncha barqaror bo'ladi;

ikkinchidan – mazkur guruh dunganlarning qaysi guruhiga mansubligi. O'zbekiston va umuman olganda, Markaziy Osiyo dunganlari til lahjasiga va shunga mutanosib ravishda kelgan hududiga ko'ra, ikki guruhga bo'linadi. Bularning birinchisi gansu shevasida gaplashuvchi Gansu provinsiyasidan kelib joylashgan dunganlar. Ularning ekzogam nikohga moyilligi shensilik dunganlarinikiga qaraganda yuqoriroq bo'lib, buning sababi Toshkent shahri va Andijon shaharlarida yashovchi dunganlarning ko'pchiligi gansuliklar guruhiga mansubligidir.

Bu o'rinda shunday savol tug'iladiki, nima uchun gansuliklarda aralash nikohga moyillik yuqori? Ta'kidlash kerakki, gansulik dunganlar azaldan hududiy jihatdan uyg'urlar bilan qo'shni bo'lgan bo'dib, ular Markaziy Osiyo hududiga ko'chib kelishidan avval ham uyg'urlar bilan aralash nikohlar ko'p bo'lgan va shu sababli o'zaro madaniy chegaralar birmuncha zaif bo'lgan. Shu sababli ham yangi hududga ko'chib o'tgandan keyin uyg'urlar bilan deyarli juda yaqin madaniyatga ega bo'lgan mahalliy madaniyat ularga begona tuyulmagan, chegarlar qattiq ko'rinmagan. Ular ko'chib kelgan vaqtida ham mahalliy aholi bilan bemalol mahalliy turkiy tilda gaplasha olgan. Mahalliy aholi vakillariga o'zini tanitishda ko'proq uyg'urlarning bir tarmog'i sifatida ko'rsatgan[4].

Yana shuni ham qo'shimcha qilish kerakki, gansulik dunganlarning mahalliy aholi bilan aralash joylashishligi ularning tilni o'rganish oson bo'lganligi va qisman bilganligi, deb qayd etish mumkin. Bu,

birinchidan – dunganlarning aholi orasida tarqoq joylashuviga xizmat qilgan;

ikkinchidan – ularning mahalliy millat vakillari bilan aralash nikohlarga kirishishiga sabab bo'lgan. Aralash nikohlar dastlabki paytlarda dungan qizlarining yetishmasligi sababidan ham ko'p kuzatilgan. Bu hol ham gansulik dunganlarda ko'p kuzatiladi. Qizlarning kamligi sababli ularga to'lanishi kerak bo'lgan qalin pullari ham keskin oshib ketagan. Bu esa dunganlarning mahalliy millat vakillarining qizlariga uylanish uchun sabablardan biridir[5].

uchinchidan – etnomadaniy identiklik. Albatta, hududda dunganlarning kam bo'lishi til va madaniyatning ko'plab jihatlarini saqlash jarayonini qiyinlashtiradi, bu esa mahalliy madaniyat ta'siriga tushib qolishga sabab bo'ladi. O'zga madaniyatning ta'siri esa etnomadaniy identiklikning kuchni qirqadi. Buning natijasi sifatida bo'lajak kelinning millatiga qo'yilgan talabning ahamiyati pasayadi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda yashovchi dunganlar zamonaviy urbanizatsiya, migratsiya va madaniy almashinuylarga qaramay, oila va nikoh institutini etnomadaniy o'zlikni saqlash vositasi sifatida faol qo'llab kelmoqda. Endogam nikoh darajasining hududlar kesimida farqlanishi, dungan guruhlar o'rtasidagi lingvistik va tarixiy tafovutlar, shuningdek, ular yashayotgan mahalliy muhitga bo'lgan integratsiya darajasi bu jarayonga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, gansulik dunganlarning tarixiy tajribalari va madaniy ochiqqligi ularning boshqa etnik guruhlar bilan madaniy va nikoh aloqalarini

nisbatan erkin yuritishlariga sabab bo'lgan. Bu esa, umumiy nuqtai nazardan, dunganlar etnomadaniy identikligini moslashuvchan shakllarda saqlab qolayotganligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR. (REFERENCES)

1. Allworth E. Central Asia: 130 Years of Russian Dominance, A Historical Overview. Duke University Press. 1994. – P. 134.
2. 邱永君. 你知道东干人吗? //民 族 之 林. 科百科知识. 2006.9. 第57-58页. (Di Yongjun. Siz dungan xalqini bilasizmi? // Milliy rang-baranglik. Ilmiy ensiklopediya. 2006. №9. – B. 57-58).
3. Laruelle M. Central Asian Dungan Communities: Migration, Identity, and Integration. Springer. 2020. – P. 176-177.
4. Dala yozuvlari. Andijon shahri “Yangi turmush” mahallasi. 2019-yil.
5. Abashin S. The Dungan Communities of Uzbekistan: Ethnicity and Adaptation. Journal of Eurasian Studies. 2014. – P. 232.